

Wstęp

Prawo rzymskie było przez wiele wieków, obok prawa kanonicznego, podstawowym przedmiotem wykładanym na uniwersytetach europejskich. Idea stworzenia nowożytnych narodowych systemów prawa prywatnego była, poczynając od XVIII wieku, przyczyną krytyki nauczania prawa rzymskiego. Jednak nowo powstające kodyfikacje prawa cywilnego w XIX i XX wieku nie potrafiły oderwać się od rzymskich korzeni. Mimo różnic istniejących między współczesnymi systemami prawa prywatnego, prawo rzymskie stanowi i dziś doskonały punkt odniesienia i wspólny język prawników wychowanych i działających w państwach o odmiennych systemach prawnych. Ta rola prawa rzymskiego jest szczególnie ważna dziś, przy podejmowanych próbach stworzenia zintegrowanego europejskiego systemu prawnego.

W uniwersytetach polskich prawo rzymskie – mimo licznych prób jego ograniczenia – ostało się w czasach „socjalizmu realnego”. Jest to jeden z istotnych czynników stosunkowo łatwego przystosowywania prawa stworzonego w okresie PRL do standardów europejskich.

Wydając podręcznik instytucji prawa rzymskiego, autorzy opierali się na swoim doświadczeniu dydaktycznym na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Chcieli przedstawić studentom wiadomości umożliwiające zapoznanie się z prawem rzymskim, odgrywającym tak ważną rolę w uniwersyteckim kształceniu prawników. Starali się też napisać tekst odpowiadający ich wizji prawa rzymskiego jako tego prawa, które oddziaływało i oddziałuje wciąż na doktrynę i praktykę współczesnego prawa prywatnego.

Przyjęty tytuł *Prawo rzymskie – Instytucje* nawiązuje do nazwy występującej w klasycznych dziełach rzymskiej myśli prawniczej – *Institutiones*, oznaczającej krótki wykład podstaw danej dziedziny prawa.

Autorzy celowo nawiązali do systematyki *Instytucji* Gaiusa i Justyniana. Odegrała ona wielką rolę w historii tworzenia nowoczesnej systematyki prawa.

Autorzy dziękują studentom Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, którzy w roku akademickim 1993/94 byli pierwszymi czytelnikami i recenzentami skryptu zatytułowanego *Prawo rzymskie – Bruliony wykładów 1993/94*, część I i II. Praca ta była też wielokrotnie dyskutowana na seminarium prawa rzymskiego w Instytucie Historii Prawa UW.

Szczególne wyrazy wdzięczności wyrażają autorzy doktorantom i asynten-
tom Zakładu Prawa Rzymskiego i Antycznego, pp. *Agnieszce Kacprzak, Jerzemu
Krzynówkowi* oraz *Franciszkowi Longchamps de Bériér*. Ich sugestie i krytyczne
uwagi były dla nas wielką pomocą. Przyczyniły się one do nadania pracy obec-
nej formy, której wydania podjęło się zasłużone Wydawnictwo C.H. Beck. Autorzy
dziękują również panu prof. dr. hab. *Janowi Zabłockiemu* za pomoc w redakcyjnym
przygotowaniu pracy do druku.

Rozdziały I; II § 4, 5 i 6; IX; X i XI opracował *Witold Wołodkiewicz*; rozdzia-
ły II § 7; III; IV; V; VI; VII i VIII opracowała *Maria Zabłocka*.

Przed paragrafami została zacytowana literatura odnosząca się do danego za-
gadnienia. Autorzy, podając jedynie polską literaturę od roku 1945, wychodzili
z założenia, że czytelnik pragnący sięgnąć do bogatej, zagranicznej literatury prawa
rzymskiego, może dojść do niej przez podane w wykazie literatury wybrane zagra-
niczne podręczniki i bibliografie.

Indeks terminów i zwrotów łacińskich oraz podawane w tekście odniesienia we-
wnętrzne nawiązują do numerów brzegowych, podanych na marginesie stron.

Witold Wołodkiewicz
Maria Zabłocka

Warszawa, listopad 1995 r.

Wstęp do drugiego wydania

Wydając w 1996 roku podręcznik prawa rzymskiego, autorzy byli świadomi, że ich opracowanie (jak każde zresztą dzieło, a w szczególności synteza, jaką jest podręcznik) będzie wymagało zmian i uzupełnień. Mając tę świadomość, we wstępie do pierwszego wydania prosiliśmy Czytelników o wyrażenie krytycznych uwag tak co do zawartości, jak i układu podręcznika.

Uwagi te wysuwali studenci, prawnicy praktycy, a przede wszystkim nasi najbliżsi współpracownicy, prof. *Jan Zabłocki*, doktorzy *Agnieszka Kacprzak*, *Jerzy Krzynówek*, *Franciszek Longchamps de Bériér* oraz magistrzy *Stefan Karolak*, *Zuzanna Służewska*, *Roman Sobotka* i *Jakub Urbanik*, którzy przy realizowaniu procesu dydaktycznego posługiwali się tym podręcznikiem.

Niezmiernie cenne były dla nas uwagi wyrażane przez romanistów z innych polskich uniwersytetów, a w szczególności uwagi zawarte w recenzji prof. *Marka Kuryłowicza* z UMCS w Lublinie.

Wszystkim osobom, które przyczyniły się do naszych przemyśleń nad tekstem podręcznika, wyrażamy podziękowania.

Również sami autorzy weryfikowali swój podręcznik w czasie wykładów i egzaminów. Zastanawialiśmy się nad wprowadzeniem pewnych zmian w układzie podręcznika, bez odejścia jednak od podstawowego schematu, opartego na podziale *personae – res – actiones*. W niniejszym wydaniu wprowadziliśmy jedynie zmiany i uzupełnienia w odniesieniu do poszczególnych kwestii, nie naruszając jednak układu podręcznika. Przejawiło się to w pozostawieniu numeracji bocznej z pierwszego wydania.

W zakończeniu podręcznika zamieściliśmy łacińskie paremie prawnicze umieszczone na kolumnach nowego gmachu Sądu Najwyższego w Warszawie. Wydaje się nam, że wydarzenie to, w którym uczestniczyli również niżej podpisani, wywołało duże zainteresowanie nie tylko w polskim środowisku prawniczym i zasługuje na zasygnalizowanie Czytelnikom podręcznika.

Witold Wołodkiewicz
Maria Zabłocka

Warszawa, sierpień 2000 r.

Wstęp do trzeciego wydania

W trzecim wydaniu autorzy dokonali zmian redakcyjnych i rzeczowych. Uzupełnili również bibliografię. Nie naruszyli jednak struktury podręcznika.

*Witold Wołodkiewicz
Maria Zabłocka*

Warszawa, lipiec 2001 r.

Wstęp do czwartego wydania

Przygotowując pierwsze wydanie podręcznika *Prawo rzymskie. Instytucje*, autorzy nie byli pewni, czy podręcznik ten spotka się z życzliwym przyjęciem czytelników. Obawy nasze wynikały z faktu, że układ podręcznika został oderwany od – przyjętego powszechnie – schematu wykształconego w XIX-wiecznej szkole Pandektów.

Układ przyjęty w naszym podręczniku, nawiązujący do trójpodziału *Instytucji* Gaiusa i Justyniana, stwarzał dla autorów rozliczne problemy. Wydaje się jednak, że jest on bardziej adekwatny przy przedstawianiu myśli jurysprudenencji rzymskiej niż tzw. systematyka pandektowa, stworzona do określonych celów skodyfikowania prawa prywatnego w XIX-wiecznych Niemczech.

W ciągu dziesięciu lat od pierwszego wydania niniejszego podręcznika zmienił się sposób nauczania prawa w polskich uniwersytetach i wyższych szkołach prawniczych. Pomimo niezakończonych – jak dotąd – zmian w zakresie nauczania prawa, miejsce prawa rzymskiego nie utraciło w Polsce swego znaczenia. Jest to przedmiot obowiązkowy na ogromnej większości polskich wydziałów prawa. Jedynie niektóre wydziały uznały prawo rzymskie za przedmiot do wyboru. Ciekawe jednak, że również na tych wydziałach, większość studentów wybiera kurs i egzamin z prawa rzymskiego. Świadczy to o rozumieniu przez nich, że do studiowania prawa nie wystarczy poznanie jedynie aktualnych przepisów prawa, lecz trzeba również poznać źródła współczesnej kultury i doktryny prawnej.

Potrzeba poznania prawa rzymskiego stała się jeszcze bardziej aktualna z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej. W pracach nad zbliżeniem systemów prawnych krajów UE niezbędne będzie zrozumienie pomiędzy prawnikami, którzy będą musieli stosować prawo zunifikowane, zuniformizowane czy też jedynie zharmonizowane. Jakie będą podstawy tego zrozumienia? Na pewno przyczyniać się do tego będzie przepływ studentów korzystających z możliwości zaliczania tzw. kredytów, w ramach europejskich programów edukacyjnych czy też tworzenia różnych szkół prawa obcego, pomagających zrozumieć podstawy prawa obowiązującego w poszczególnych państwach UE.

Samo poznanie przepisów nie przyczyni się jednak do zrozumienia między prawnikami poszczególnych krajów Wspólnoty Europejskiej. Konieczne będzie

znalezienie wspólnych źródeł przyszełego *ius privatum europaeum*. Czy źródeł tych można poszukiwać w prawie rzymskim, które – jak to się często powtarza – stanowiło jeden z istotnych składników kultury europejskiej. A może należy szukać tych źródeł w prawie anglo-amerykańskim.

W procesie unifikacji prawnej Europy będą musiały współzawodniczyć dwa modele: jeden oparty na prawie rzymskim, drugi na prawie anglo-amerykańskim (tzw. model śródziemnomorski i model atlantycki).

Autorzy w wydaniu czwartym wprowadzili szereg zmian tak rzeczowych, jak i redakcyjnych. Uwzględnili również polską literaturę prawa rzymskiego, która ukazała się w pierwszych latach XXI wieku. Ułatwi to zainteresowanemu czytelnikowi zapoznanie się z literaturą monograficzną.

Polecamy również uwadze studiujących prawo rzymskie wydaną przez Wydawnictwo C. H. Beck w roku 2002 (wyd. 2 – 2008), książkę *Agnieszki Kacprzak i Jerzego Krzynówka*, *Prawo rzymskie. Pytania, kazusy, tablice*. Książka ta – wychodząca znacznie poza zakres wymagań egzaminacyjnych – stanowi doskonale uzupełnienie naszego podręcznika, przez pokazanie bogactwa kazuistyki i interpretacji dokonywanej przez rzymską jurysprudencję.

Witold Wołodkiewicz

Maria Zabłocka

Warszawa, lipiec 2005 r.

Wstęp do piątego wydania

W piątym wydaniu podręcznika *Prawo rzymskie – Instytucje* autorzy wprowadzili pewne zmiany redakcyjne i rzeczowe. Została też uzupełniona literatura powoływana przed poszczególnymi paragrafami.

Poczynając od pierwszego wydania, powołanie literatury miało istotne znaczenie dla naszego podręcznika. Umożliwia ono studentom i innym osobom zainteresowanym sięgnięcie do polskiej literatury monograficznej prawa rzymskiego. W obecnym wydaniu, uzupełniając literaturę, autorzy ograniczyli się do pozycji dotyczących rzymskiego prawa prywatnego i karnego. Pominęli natomiast literaturę dotyczącą ustroju Rzymu. Przyjęcie takiej zasady wynika z tego, że w ostatnich latach polskie badania dotyczące ustroju rzymskiego uległy znacznemu natężeniu. Uwzględnianie tych prac w podręczniku, którego celem jest przedstawienie rzymskiego prawa prywatnego, wychodziłoby poza właściwy zakres opracowania.

Nie zostały również uwzględnione liczne prace autorów polskich wydane w językach obcych. Liczba tych prac jest stosunkowo duża. Osoby zainteresowane mogą je odnaleźć za pośrednictwem ukazujących się bibliografii historyczno-prawnych.

*Witold Wołodkiewicz
Maria Zabłocka*

Warszawa, sierpień 2009 r.

Wstęp do szóstego wydania

Podjęmowane w ostatnich latach próby reformy programu studiów prawniczych stanowią niebezpieczeństwo dla przyszłości nauczania prawa rzymskiego, a przecież obecność tego przedmiotu w programie studiów prawniczych była i będzie wyrazem tego, czy studia te mają być studiami prawoznawstwa, czy też nauczaniem głównie przepisów aktualnie obowiązującego prawa.

Można tu zacytować ocenę studiowania prawa rzymskiego daną przez autora haseł prawniczych w Encyklopedii Diderota, który – w okresie oświeceniowych krytyk prawa rzymskiego – pisał, że „prawnik, który by poznał tylko prawa swego kraju i nie nauczył się prawa rzymskiego, pozostałby na całe życie człowiekiem powierzchownym. Wydaje nam się zresztą, że ktoś taki w ogóle nie byłby prawoznawcą (*jurisconsulte*), lecz tylko miernym praktykiem prawa (*médiocre praticien*)”¹.

Mając nadzieję, że prawo rzymskie zachowa swe znaczenie w edukacji prawniczej, przedstawiamy czytelnikom nowe szóste wydanie podręcznika *Prawo rzymskie. Instytucje*. Podręcznik ten, którego pierwsze wydanie ukazało się przed 20 laty, zachował swoją aktualność przez pokazanie prawa rzymskiego – w przeciwieństwie do większości podręczników polskich, opartych na XIX-wiecznym systemie pandektów – w oparciu o systematykę przedstawioną w autentycznym rzymskim podręczniku Gaiusa, funkcjonującym od II do VI wieku n. e. Ten sposób przedstawiania prawa rzymskiego został następnie przyjęty przez *Instytucje* Justyniana. Autorzy starali się przedstawić, w zwięzłej formie, znaczenie wewnętrznego rozwoju rzymskiego prawa prywatnego i jego wpływu na dalsze dzieje prawa i europejskiej kultury prawnej.

Duże znaczenie w naszym podręczniku ma przedstawienie polskiej literatury prawa rzymskiego (prywatnego i karnego), zarówno opracowań ogólnych jak i monograficznych. Wykazy literatury są przedstawione przed poszczególnymi paragrafami. W wykazie literatury znalazły się również najnowsze polskie podręczniki rzymskiego prawa publicznego. Nie zostały jedynie uwzględnione, coraz liczniejsze, polskie artykuły z zakresu rzymskiego prawa publicznego.

---

¹ *Encyclopédie, ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*, Paris, t. 5, 1755, s. 141.

Autorzy mają nadzieję, że nowe wydanie naszego podręcznika będzie pomocne w studiowaniu prawa rzymskiego i jego wpływu na współczesną kulturę prawną oraz, że przyczyni się do utrzymania wysokiego poziomu polskiej edukacji prawniczej.

*Witold Wołodkiewicz
Maria Zabłocka*

Warszawa, czerwiec 2014 r.